

Александра Р. Лончар Раичевић*
Филозофски факултет
Универзитет у Нишу

https://doi.org/10.18485/ai_fonefonosj.2020.ch11811.163.41'373.22

УЛОГА КВАНТИТЕТА У ПРИБЛИЖАВАЊУ КЊИЖЕВНОМ ЈЕЗИКУ КОД ГОВОРНИКА СА ПРИЗРЕНСКО-ТИМОЧКОГ ТЕРЕНА**

Основни циљ истраживања је да се на основу акустичке анализе трајања, кретања тона и интензитета анализирају реализације нагласака у речима које у стандардном језику имају један од четири акцента (дугоузлазни, дугосилазни, краткоузлазни и краткосилазни) у продукцији образованих говорника. Истраживање је ограничено на урбане говорнике призренско-јужноморавске регионалне области и њен највећи пункт, град Ниш. На основу добијених вредности израчунате су просечене вредности за сваког испитаника и за укупно испитану популацију, које у поређењу са претходним резултатима показују да квантитет игра веома важну улогу у приближавању књижевном језику.

Кључне речи: призренско-тимочки дијалекат, акценат, акустичка анализа, трајање.

* aleksandra.loncar.raicevic@filfak.ni.ac

** Рад је урађен у оквиру пројекта *Српски језик некад и сад: лингвистичка истраживања* (бр. пројекта 360/1-16-10-01) чији је носилац Филозофски факултет Универзитета у Нишу, као и у оквиру пројекта *Говорни и стандардни језик у јавној комуникацији у Нишу* (О-25-20) који се реализује у оквиру огранка САНУ у Нишу.

1. Увод

Акцент и интонација у дијалектима српског језика који су удаљени од стандарда нису много обрађивани у нашој лингвистичкој литератури, а радови који се баве овом проблематиком најчешће су били засновани на слушној перцепцији. Познато је да је основна прозодијска јединица у призренско-тимочком дијалекту експираторни акцент. Међутим, у свакодневној говорној пракси и јавном говору уочавају се и извесна прозодијска померања, која представљају неку врста настојања говорника да се приближе норми и стандарном језику. Како би смо што егзактније описали промене које се уочавају на перцептивном плану, у овом раду смо спровели акустичку анализу података на изабраном узорку.

Будући да вокали представљају носиоце прозодијских одлика говора, њихово трајање игра битну улогу не само на сегменталном већ и на супрасегменталном нивоу. Дужина вокала као лингвистичка манифестација физичке одлике трајања представља и важну дистинктивну особину која у српском језику може утицати и на промену значења.

Познато је да се свих пет вокалских фонема српског језика могу јавити у дугом и кратком слогу, односно под дугим и кратким акцентима, али је са друге стране трајање и релативна категорија која зависи од низа фактора као што су: фонемско окружење (звучно или безвучно), врста слога (отворени или затворени), говорни темпо, дужина исказа. Ранија истраживања показују да је у многим језицима доказано (Лехисте 1980) да високи вокали /i/, /u/ имају краће трајање, вишу фундаменталну фреквенцију и мањи укупни интензи-

тет од ниских вокала /a/¹¹. Марковић и Бјелаковић такође налазе да је најдуже трајање вокала /a/, а најкраће трајање високих вокала (Марковић – Бјелаковић 2009: 153). Слични си и резултати које наводи Совиљ-Никић – вокали трају дуже у звучном него у беззвучном сугласничком окружењу, без обзира на врсту акцента. Утврђено је да вокали под дугим акцентом, у беззвучном окружењу трају 90,45% трајања вокала у звучном окружењу, а вокали под кратким акцентом, у беззвучном окружењу, трају 91,61% трајања вокала у звучном окружењу (Sovilj-Nikić 2007: 44)

Зато су речи које су одабране за анализу биле уједначене према наглашеном вокалу, тако да се под акцентом налазило свих пет вокала /a/, /e/, /i/, /o/, /u/.

2. Претходна истраживања

Призренско-тимочка дијалекатска област (у литератури се јављају и термини *торлачки*, *шопски*: Brozović – Ivić 1988; Ресо 1989) обухвата територију на југоистоку Србије – од југоисточне границе косовско-ресавског дијалекта, до границе Македоније и Бугарске (Ивић 1985: 110). Ови говори припадају штокавским говорима, али су у великој мери и одвојени од њих продирањем тзв. *балканизама*, који су присутни на свим језичким нивоима: фонетском, прозодијском, морфо-

1 Према Лехисте (1961: 132) која је истраживала београдски говор краткосилазни акценат је дужи од краткоузлазног (121 msec : 110 msec), а дугосилазни акценат краћи од дугоузлазног (252 msec : 264 msec). Трајање вокала у везаном говору (Вакран 1986: 145) просечно износи дугосилазни: 99 msec, дугоузлазни: 96 msec, краткосилазни: 77 msec, краткоузлазни 78 msec, ненаглашени фонолошки дуги: 67 msec, а ненаглашени кратки 61 msec.

лошком, синтаксичком, лексичком. Један од типичних балканизама јесте постојање само једног акцента (удара) у ком су укинуте све квантитативне и квалитативне опозиције.

А. Белић је први дао суд о природи акцената на овим просторима, правећи разлику међу дијалектима источне и јужне Србије и акценатским јединицама у њима, које се разликују „у самој јачини експираторног²² акцента [...] и у темпу говора” (Белић 1905: 271). Он је посебно поглавље у свом капиталном делу посветио *Акценту и квантитету*, наговештавајући потребу описа *експираторног акцената*, не само са становишта његовог места у речи, већ и из перспективе његове природе. Белићево гледиште заснива се на чињеници да се код експираторног акцената може мењати висина тона акцентогеног слога – који расте или опада, у зависности од многих лингвистичких и ванлингвистичких фактора.

Описујући акценат јужних српских говора, Ивић бележи да су „у говорима ове зоне истрвене све квантитативне опозиције (нема разлике између дугих и кратких гласова), а изостају и квалитативне (интонационе) опозиције (силазни : узлазни акценти). Постоји само један акценат, експираторичан по карактеру, без обавезних квантитативних или тонских обележја, чији изговор може варирати трајањем и тоном само у зависности од реченичке интонације [...] Место акцената је слободно” (Ивић 1985: 112). Ивић бележи да се призренско-тимочки говори одликују смањењем броја дистинктивних јединица у вокалском систему, те да

2 Белић је констатовао да постоји само један акценат, експираторни – који се развио из претходног двоакценатског система губљењем квантитетских опозиција. Непостојање акценатског квалитета је још једна одлика овог акцента.

призренско-тимочком /a/ одговарају четири вокала у новоштокавским говорима: /à/, /á/, /â/, /â̂/.

Најцеловитије описе акценатских карактеристика говора призренско-тимочке дијалекатске области на основу слушне перцепције начинио је Пол Луј Тома, који је дошао до закључака да се код експираторног акцента „као и у другим словенским језицима (руском, бугарском, македонском...) акценатовани слог разликује од неакцентованих слогова углавном већим интензитетом” (Пол Луј Тома 2008). На основу његових запажања, динамички акценат је „врло близак стандардном краткосилазном акценту, уз евентуалне слабије варијације у зависности од једног говорника до другог, па и код истог говорника у зависности од његовог односа према исказу, ритму говорења итд”, не дајући притом никакве ближа објашњења о висини варирања тона. Пол Луј Тома запажа у појединим случајевима и дуге слокове, у којима се акценатовани вокали разликују од неакцентованих, не само интензитетом, него и дужином. Висина тона у таквим примерима „не варира унутар овог неакцентованог слога, што га јасно разликује од узлазног и силазног акцента стандардног језика”³³ (Тома 1998).

Најцеловитије акустичко истраживање које је спроведено на корпусу призренско-тимочких говора, чији је индиректни циљ био опис вокала нишког урбаног варијетета у погледу квантитативних особина, јесте рад Татјане Пауновић (2003). Пауновић оповргава резултате истраживања Магнера и Матејке, према којима је главна карактеристика нишког говора потпуно одсуство фонолошке употребе вокалског квантитета

3 Пецо истиче да „dinamičku akcentuaciju karakteriše snažan izgovor akcentovanih slogova i napregnuta artikulacija, što uslovljava i znatno slabiji stepen artikulacije neakcentovanih slogova” (1985: 16).

– и у наглашеним и у ненаглашеним слоговима, као и непостојање разлика у квалитету између вокала. Показало се да већина испитаника прави разлике у квантитету између вокала у дугом, кратком и ненаглашеном слогу, те се може закључити да су „kvantitativne razlike u niškom varijetetu značajno manje od onih tipičnih za standardni srpski jezik” (Paunović 2003: 513)⁴⁴.

У радовима Лончар Раичевић и Судимац (2017а, 2017б, 2018) анализирани су акустички параметри акцената (тон, трајање и интензитет) у трима регионалним зонама призренско-тимочког дијалекта: призренско-јужноморавској, тимочко-лужничкој и сврљишко-заплањској. Поређењем резултата са истраживањем које је спроведено у овом раду уочавају се извесне сличности у погледу апсолутних вредности, али и извесне разлике које се одnose на квантитет наглашених вокала.

3. Методологија

Корпус истраживања сачињен је од снимака 10 говорника. Испитаници су бирани на основу четири кри-

4 Наводимо просечне резултате акустичких мерења трајања вокала у раду Пауновић (2003: 338): дуго акценатовано /и/ – 149,9 ms, кратко акценатовано /и/ – 127,1 ms, неакценатовано /и/ – 103,5 ms; дуго акценатовано /е/ – 135 ms, кратко акценатовано /е/ – 140,8 ms, неакценатовано /е/ – 75 ms; дуго акценатовано /а/ – 151,9 ms, кратко акценатовано /а/ – 144,3 ms, неакценатовано /а/ – 112,2 ms; дуго акценатовано /о/ – 167,6 ms, кратко акценатовано /о/ – 137,9 ms, неакценатовано /о/ – 102,9 ms; дуго акценатовано /у/ – 155,1 ms, кратко акценатовано /у/ – 128,2 ms, неакценатовано /у/ – 100 ms. Напомињемо да су информатори били млади, урбани говорници нишког варијетета (распоређени у осамнаест група – од ученика основних школа до студената) и да је методологија била другачија: испитаници су читали листе са једносложним речима које демонстрирају вокале у супротстављеним, дугим и кратким и силазним и узлазним дистинкцијама.

теријума: пола (сви учесници су женског пола); узраста (који се креће у распону од 30 до 45 година); дијалекта (сви испитаници су говорници призренско-јужноморавског дијалекта) и степена образовања (у питању су говорници са високим степеном образовања филошке оријентације – дипломирани филози за српски, руски и енглески језик. Основну и средњу школу, као и основне студије завршили су у Нишу, а магистарске и докторске студије похађали су у Београду и Крагујевцу.

Списак речи за испитивање остварења акцената обухватио је укупно 30 примера у четири нормативно очекиване категорије у двосложним речима, без неакцентоване дужине, које су потврђене у *Речнику Матице српске: фâрса, тѣсто, фîрма, гъжва, дѣба, дѣбоиш, стâдо, ба́ка, се́ка, пи́смо, Бо́ба, ту́га, не́та, де́те, не́так, та́та, те́тка, кîша, ко́жа, ку́ћа, би́тка, со́ба, ти́ква, та́шина, ду́гме, се́стра, ко́са, бо́гат, би́сер, ко́за.*

Будући да место акцента у речи и број слогова могу утицати на интонацијски облик наглашеног слога, све одабране речи су двосложне са акцентом на првом слогу уз приближно једнаку структуру слогова (сви акценатовани слогови су отворени, а постакценатски слогови су отворени или затворени). За састављање корпуса тестираних речи одабрана је оквирна реченица (*Реци кућа сада*), коју су говорници изговарали што природнијом реченичном интонацијом. Теоријски ослонац за овакав методолошки оквир налазимо у радовима (Škarić 1991; Smiljanić 2004; Pletikos 2008). Свесни чињенице да сваки реченични оквир може наглашеној речи додати фокусне карактеристике (већи интензитет, виши тон, већи распон тона) позиција уског фокуса одабрана је из разлога што су у овој позицији „naglasци razlikovniji nego u širokom fokusu” (Smiljanić 2004). Шкарић такође сматра да се „prozodijske [...] osobine slogova u riječi

potpunije ostvaruju samo u riječi koja nosi intonacijsku jezgru,⁵⁵ a u drugim se riječima te osobine manje, više ili potpuno neutralizuju”⁶⁶ (Škarić 1991: 219).

Као што је из литературе познато, мерење трајања вокала је веома комплексан проблем јер су прелази од једног сегмента до другог постепени, па је у неким случајевима тешко одредити границе вокалских фонема. Приликом мерења у овом раду, руководила сам се смерницама које је формулисао Ладефогед (Ladefoged 2007: 94–103). Вокал је иза пловива мерен од првог периодичног кретања таласа након експлозије; код безвучних пловива после кратког опционалног периода аспирације; иза фрикатива и африката вокал је мерен од почетка формантске структуре; иза назала и латерала од тачке појачавања интензитета и појаве вокалске формантске структуре; испред безвучних пловива и африката до видљиве оклузије; испред звучних пловива и африката до престанка формантске структуре; испред фрикатива је као граница вокала узет почетак аperiodичног кретања таласа услед почетка фриктије; испред назала до видљивог пада енергије и слабљења вокалске формантске структуре

5 Под језгром се подразумева „intonacijski najizrazitiji i najrazlikovniji deo intonacijske jedinice” (Škarić 2009: 132) коју обично чини наглашени слог наглашене речи у интонацијској јединици (или слог иза узлазног наглашеног, на коме се налази део нагласне снаге).

6 „U hrvatskom se standardu može jasno razabrati šest intonacijskih jezgara: silazna, uzlazna, silazno-uzlazno-silazna ili obrnuta, tj. inverzna, uzlazna i silazna ili složena, te ravna” (Škarić 2009: 133). За акустичка мерења акцената речи Шкарић (2009: 135) препоручује „silazna neutralna intonacijska jezgra” у којима ће се најпотпуније остварити тонске особине акцената речи, јер су та језгра најсличнија онима у изјавним реченицама од једне речи.

Акустички параметри трајања, тона и интензитета наглашеног и ненаглашеног вокала анализирани су у софтверском пакету за обраду говора PRAAT (верзија 6.0.14, BOERSMA & WEENICK 2016)⁷⁷. Добијене вредности биће обрађене квантитативним путем уз помоћ програма за статистичку обраду података *SPSS for Windows* (верзија 20.00). Статистичка анализа обухватиће и дескриптивну статистику где ће бити израчуната просечна, максимална и минимална вредност сваког акустички проучаваног параметра, као и стандардна девијација. Након тога, подаци ће бити обрађени помоћу T-ТЕСТА. У свим примерима мерене су следеће вредности: трајање наглашеног и ненаглашеног вокала, изражено у милисекундама; интензитет наглашеног и ненаглашеног вокала, изражен у децибелима; фреквенција основног тона f_0 у три тачке на наглашеном и ненаглашеном вокалу.

4. Резултати истраживања

У овом одељку представљен је табеларни приказ резултата просечних вредности трајања (израженог у милисекундама), вредности фреквенције основног тона (изражене у херцима) и интензитета (изражене у децибелима) за наглашени и ненаглашени вокал.⁸⁸

7 Снимање је вршено у акустичкој соби, помоћу микрофона (*Combat Gaming Headset G 500*), у програму *Sound Forge*, а снимци су сачувани као аудио-фајлови (.wav формати).

8 У табелама у којима се представљају резултати користимо следеће скраћенице: TRA: трајање акцентованог вокала, TA1: тон у првој тачки акцентованог вокала, TA2: тон у другој тачки акцентованог вокала, TA3: тон у трећој тачки акцентованог вокала, IA: интензитет акцентованог вокала, TRN: трајање ненаглашеног вокала, TN1: тон у првој тачки неакцентованог вокала, TN2: тон у другој тачки неакцентованог вокала, TN3: тон у трећој тачки неакцентованог вокала, IN: интензитет неакцентованог вокала.

Укупно просечно трајање наглашених и ненаглашених вокала код образованих и необразованих говорника које је представљено у Табели 1. показује да постоји статистички значајна разлика ($p < 0,000$) између две групе испитаника. Просечно трајање наглашеног вокала за прву групу говорника износи 145,33 msec, а за другу 110, 91 msec. На основу кретања фундаменталне фреквенције у којој се види просечно кретање и распон тона у оквиру наглашеног вокала и висина тона на ненаглашеном вокалу, може се закључити да динамички систем има једну специфичну врсту акцента. У акцентованом вокалу присутно је опште силазно тонско кретање, где се тонски пад креће у распону од 5 до 10 херца, а тонски врхунац је остварен у првој тачки ненаглашеног вокала у обема групама говорника, с тим што је код друге групе говорника знатно виши тон ненаглашеног вокала – разлика у трајању прве тачке ненаглашеног и треће тачке наглашеног вокала износи 8,95 херца, а код прве групе 0,69 херца. На основу оваквих резултата о тону отвара се питање утицаја тонског система на динамички. Анализа укупних података показује да постоји статистичка значајност између анализираних група говорника у категорији односа укупног интензитета наглашеног и ненаглашеног вокала. Код друге групе говорника интензитет је просечно јачи за 4 до 8 децибела.

Табела 1. Просечне вредности трајања, тона и интензитета за две групе испитаника говорника са призренско-тимочког терена (Ниш)⁹⁰

	ПРВА ГРУПА					ДРУГА ГРУПА				
	N	Mean	SD	Min	Max	N	Mean	SD	Min	Max
TRA	160	145.33	25.70	95	230	95	110.91	14.56	73.33	136
TA1	160	193.41	24.99	124	242	95	195.81	29.63	114	242
TA2	160	187.91	25.40	107	238	95	189.52	28.55	110	234
TA3	160	186.09	24.49	115	235	95	187.67	27.89	108	225
IA	160	68.11	3.90	54	78	95	76.36	3.54	68	85
TRN	160	71.59	9.45	46	98	95	59.73	20.37	30.15	168
TN1	160	186.78	79.06	125	1145	95	196.62	33.87	103	296
TN2	160	176.73	21.01	130	220	95	192.87	30.70	102	230
TN3	160	175.11	23.31	130	298	95	190.98	31.21	100	225
IN	160	67.43	15.15	51	203	95	71.32	5.21	34.55	80.1

⁹⁰ Прву групу сачињавају испитаници са високим филолошким образовањем, а другу говорници са средњом стручном спремом који нису мењали место боравка.

Резултати мерења трајања вокала у двосложним речима показује да наглашени вокал у нормативно очекиваним категоријама са дугосилазним акцентом траје просечно око 164,18 msec, а ненаглашени око 73,15 msec; у нормативно очекиваним категоријама са дугоузлазним акцентом наглашени вокал траје око 158,60 msec, ненаглашени око 72,63 msec. Просечно трајање вокала у нормативно очекиваним категоријама са краткосилазним акцентом у наглашеном вокалу износи 129,05 msec, а у ненаглашеном 69,60 msec, док је у примерима са очекиваним краткоузлазним акцентом трајање у наглашеном вокалу 126,05 msec, а у ненаглашеном 70,98 msec.

Укупни резултати трајања у нормативно очекиваним категоријама указују на чињеницу да се у анализираном материјалу уочава јасна временска разлика у примерима са очекиваним дугим, односно кратким акцентима.

Тонска линија наглашених вокала одликује се благим падом који се креће у распону од 5 до 10 херца. Тонски врхунац у све четири групе остварен је у трећој тачки наглашеног вокала. Резултати статистичке анализе су показали да се према трајању наглашеног вокала међусобно разликују дуги и кратки акценти, тј, да се акценти могу груписати у две категорије. Средња вредност разлике дугих и кратких акцената већа је од 30 msec, што је изнад границе диференцијалног прага перцепције, који је према Лехисте од 10 до 40 msec (Lehiste 1977).

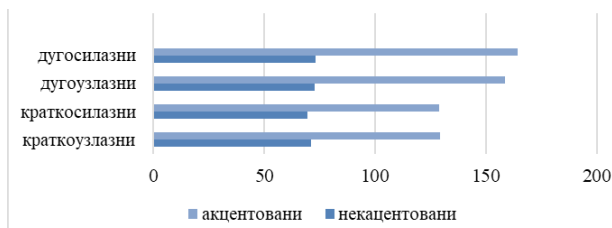
Средња вредност квантитативне разлике између дугосилазног и дугоузлазног акцента износи 6 msec (дугосилазни је просечно дужи од дугоузлазног). Иако је статистички значајна ($p < 0,000$), ова разлика се не може тумачити као корелат фонолошке разлике између двају дугих акцената јер је испод вредности диференцијалног прага перцепције.

Трајање неакцентованог вокала просечно износи 71, 59 msec. Резултати статистичке анализе показују да се акценти не разликују значајно по трајању неакцентованог вокала.

Табела 2. Приказ акустичких параметара трајања, тона и интензитета за прву групу говорника

Прва група	TRA	TA1	TA2	TA3	IA	TRN	TN1	TN2	TN3	IN
N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
дугосилазни										
Mean	164.18	198.60	192.30	189.85	68.65	73.15	207.83	179.43	177.88	66.60
SD	21.64	26.63	24.90	24.54	3.72	10.73	153.44	22.47	22.07	5.34
N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
дугоулазни										
Mean	158.60	192.18	185.60	186.03	68.23	72.63	182.73	178.63	178.60	65.65
SD	23.80	24.66	26.71	23.73	4.02	8.97	18.37	18.14	26.66	4.93
N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
краткосилазни										
Mean	129.05	192.38	187.45	185.10	67.48	69.60	177.70	174.08	172.08	64.83
SD	15.63	25.20	26.52	26.47	4.41	10.65	22.18	21.71	22.07	4.71
N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
краткоулазни										
Mean	129.50	190.48	186.28	183.40	68.10	70.98	178.88	174.78	171.88	72.63
SD	18.44	23.56	23.76	23.57	3.43	6.84	22.13	21.72	22.14	28.67

Слика 1. *Графички приказ трајања наглашених и ненаглашених вокала код прве групе говорника*

Резултати статистичке анализе (Т-ТЕСТ) који су представљени у Табели 2. и Табели 3. показују да постоји значајна разлика у трајању наглашених вокала између две групе говорника у све четири нормативно очекиване категорије. Тон није нигде статистички значајан и једнако се реализује код обе групе испитаника у свим категоријама, те није релевантан за разликовање акцената. Када је реч о вредностима интензитета, више вредности забележене су код говорника из прве групе примера у све четири нормативно очекиване категорије.

Код вокала у ненаглашеној позицији забележене су више вредности код испитаника у првој групи, а разлике у остварењу овог параметра статистички су значајне у свим нормативно очекиваним категоријама. Прва тачка тона у ненаглашеној позицији разликује се између две групе испитаника када је наглашени вокал под нормативно очекиваним краткосилазним акцентом. Друга тачка тона у ненаглашеном вокалу различито се остварује код две групе испитаника. То је статистички значајно у оним ситуацијама када је акценат у свим нормативно очекиваним категоријама, осим под краткоулазним акцентом. Трећа тачка тона у ненаглашеном вокалу разликује се само када је наглашени вокал под нормативно очекиваним силазним акцентима. Разлика у остварењу интензитета постоји у свим нормативно очекиваним категоријама, осим када је наглашени вокал под нормативно очекиваним краткоулазним акцентом.

Табела 3. Поређење акустичких параметара: трајања, тона и интензитета код две групе говорника

	дугосилазни				краткосилазни								
	Mean	SD	sig	sig	Mean	SD	sig	sig					
TRA	прва група	164.18	21.64	.000	158.60	23.80	.000	.000	129.05	15.63	129.50	18.44	.001
	друга група	115.12	13.80		109.33	14.45			106.38	16.52	113.31	11.83	
TA1	прва група	198.60	26.63	.348	192.18	24.66	.608	.472	192.38	25.20	190.48	23.56	.306
	друга група	204.60	21.81		195.68	29.62			197.52	31.80	182.85	32.80	
TA2	прва група	192.30	24.90	.346	185.60	26.71	.628	.665	187.45	26.52	186.28	23.76	.281
	друга група	198.00	21.13		189.00	28.45			190.56	30.32	178.25	32.48	
TA3	прва група	189.85	24.54	.423	186.03	23.73	.930	.652	185.10	26.47	183.40	23.57	.637
	друга група	194.44	18.18		186.60	28.41			188.28	29.19	179.80	34.74	
IA	прва група	68.65	3.72	.000	68.23	4.02	.000	.000	67.48	4.41	68.10	3.43	.000
	друга група	76.85	3.88		75.80	3.69			76.06	3.65	76.83	2.84	
TRN	прва група	73.15	10.73	.080	72.63	8.97	.000	.001	69.60	10.65	70.98	6.84	.000
	друга група	63.08	33.29		61.08	14.30			59.43	13.43	54.22	10.85	
TN1	прва група	207.83	153.44	.956	182.73	18.37	.153	.003	177.70	22.18	178.88	22.13	.212
	друга група	206.08	35.25		191.56	30.99			198.64	31.58	188.60	37.55	
TN2	прва група	179.43	22.47	.002	178.63	18.14	.087	.001	174.08	21.71	174.78	21.72	.116
	друга група	198.00	23.33		189.08	30.43			196.12	31.11	187.15	38.48	
TN3	прва група	177.88	22.07	.002	178.60	26.66	.198	.002	172.08	22.07	171.88	22.14	.119
	друга група	196.28	23.99		187.92	30.32			194.12	32.47	184.25	38.57	
IN	прва група	66.60	5.34	.002	65.65	4.93	.000	.000	64.83	4.71	72.63	28.67	.770
	друга група	70.43	3.40		71.97	4.03			72.08	3.33	70.69	9.07	

5. Закључак

Да бисмо могли да интерпретирамо акустичке резултате, које смо представили у раду као могуће перцепцијски релевантне податке, потребно је имати у виду и перцепцијске вредности појединих акустичких димензија.

Разматрајући резултате диференцијалног прага за перцепцију промене трајања Лехисте (Lehiste 1977: 13) наводи да у распону трајања вокала који трају просечно од 30 до 300 msec диференцијални праг износи од 10 до 40 msec.

Према Nooteboom (Nooteboom 1997) праг диференцијације (*differential threshold*) код сегмената у изолацији је реда величине 5% до 15% за трајање између 40 и 250 милисекунди, те су истраживања показала да се сегменти краћи од 40 и дужи од 250 милисекунди перцепирају са знатно мањом тачношћу него сегменти чије је трајање унутар овог опсега. Врло кратки интервали, краћи од 40 милисекунди за период без звука и краћи од 20 милисекунди за сегменте, у перцепцији се уопште не идентификују као интервали са икаквим трајањем.

На основу наведених вредности можемо закључити да су разлике које су показали говорници у истраживању које смо спровели лингвистички релевантне јер се крећу у оквиру трајања које се сматра релевантним за перцепцију.

Поређењем акустичке и перцептивне анализе евидентно је да високообразовани говорници српског језика са призренско-тимочког терена, у намери да говоре стандардним језиком задржавају своју регионалну прозодијску базу у чијој се основи налази експираторна динамичка јединица. Као опозиција кратком експираторном акценту који је основна јединица динамичког система, код образованих говорника у нормативно очекиваним категоријама са дугим акцентима јавља се

специфична дуга прозодема која не одговара описима других акцената из тонског система. Резултати показују да у све четири нормативно очекиване категорије постоји само временска и интензитетска, а не и тонска разлика између акцената.

ЛИТЕРАТУРА

- Бакран 1986: J. Bakran, *Ortoepija na drugi način*, Jezik 33, 5, 143–148.
- Белић 1905: А. Белић, *Дијалекти источне и јужне Србије*, Српски дијалектолошки зборник I, Београд: Српска краљевска академија наука.
- Боерсма и Виник 2016: P. Boersma, Paul & David WEENICK. Praat: Doing Phonetics by Computer (Version 6.0.14) [Computer program]. <http://www.praat.org>. 2. 5. 2016.
- Ивић 1985: П. Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика: Увод и штокавско наречје*. Друго издање. Нови Сад: Матица српска.
- Ладефогед 2007: P. Ladefoged, *Phonetic Data Analysis*, Oxford: Blackwell Publishing.
- Лехисте 1961: I. Lehiste, *Some Acoustic Correlates of Accent in Serbocroatian*, *Phonetica* 7, 114–147.
- Лехисте–Ивић 1986: I. Lehiste i Pavle Ivić, *Word and sentence prosody in Serbocroatian*, Current studies in Linguistic series 13, Cambridge, MA: Mit Press.
- Лехисте 1977, I. Lehiste, *Suprasegmentals*, Cambridge, Massachusetts i London, England: M.I.T Press.
- Лончар Раичевић 2016: А. Лончар Раичевић, Прилог проучавању природе акцената у српском језику, *Српски језик XXI*, 627–639.
- Лончар Раичевић 2017а: А. Lončar Raičević & N. Sudimac, *ACOUSTIC PARAMETERS OF SPEECH AS FORENSIC MARKERS FOR SPEAKERS OF PRIZREN-TIMOK DIALECT*, *Thematic conference proceedings of international significance ARCHIBALD REISS DAYS*, Tom I, Volume I, Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade, 461–473.

- Лончар Раичевић 2017б: А. Лончар Раичевић, Н. Судимац, *Акустички опис нагласка у говорима призренско-јужно-моравског дијалекта*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику LX/2, Нови Сад, 209–225.
- Лончар Раичевић 2018: А. Лончар Раичевић, Н. Судимац, Акустички опис нагласака у говорима тимочко-лужничког дијалекта, *Philologia Mediana* X/10. Ниш, 423–439.
- Марковић–Бјелаковић 2009, М. Марковић, И, Бјелаковић, Квантитет наглашених вокала у говору Новог Сада. Жарко Бошњаковић (ур.) *Говор Новог Сада. Св I. Фонетске особине*, Нови Сад: Филозофски факултет, Одсек за српски језик и лингвистику, 148–158.
- Нотбум 1997: S. Noteboom, *The Prosody of Speech: Melody and Rhythm*. William J. Hardcastle, John Laver (eds.). *The Handbook of Phonetic Sciences*, Basil Blackwell Limited, Oxford, 640–673.
- Петровић 2010: Д. Петровић, С. Гудурић, *Фонологија српског језика*, Београд – Нови Сад: САНУ, Институт за српски језик – Београдска књига – Матица српска.
- Пауновић 2003: Т. Paunović, *Fonetsko-fonološka interferencija srpskog jezika u percepciji i produkciji engleskih vokala*, Doktorska disertacija. Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu.
- Пецо 1985: А. Песо, *Osnovi akcentologije srpskohrvatskog jezika*. Treće izdanje. Beograd: Naučna knjiga,
- Пецо 1989: А. Песо, *Pregled srpskohrvatskih dijalekata*. Četvrto izdanje. Beograd: Naučna knjiga.
- Плетикос 2008: Е. Pletikos, *Akustički opis hrvatske prozodije riječi*. Doktorska disertacija. Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu. (<https://bib.irb.hr/.../337326>. Pletikos_2008_Akustički_opis_hrvatskih_naglasaka). 20. 5. 2016.
- Смиљанић 2004, R. Smiljanić, *Lexical, Pragmatic and Positional Effects on Prosody in Two Dialects of Croatian and Serbian: An Acoustic Study*, New York and London: Routledge.
- Совиљ-Никић 2007: S. Sovilj-Nikić, *Trajanje vokala kao jedan od prozodijskih elemenata u sintezi govora na srpskom jeziku*. Novi Sad (rukopis magistarskog rada, Fakultet tehničkih nauka, Univerzitet u Novom Sadu).
- Средојевић 2017: D. Sredojević, *Fonetsko-fonološki opis akcenata u standardnom srpskom jeziku od specifičnog ka opštem*. Novi Sad: Filozofski fakultet.

- Тома 1998: P. L. Toma , *Govor Niša i okolnih sela. Srpski dijalektološki zbornik XLV*, Beograd: Srpska akademija nauke i umetnosti – Institut za srpski jezik.
- Шкарић 1991: I. Škarić, *Fonetika hrvatskoga književnog jezika*. S. Babić, D. Brozović, M. Moguš, S. Pavešić, I. Škarić i S. Težak (ur.). *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika: nacrti za gramatiku*. Zagreb: HAZU, Globus, 71–378.
- Шкарић 2009: I. Škarić, *Hrvatski izgovor*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

Aleksandra R. Lončar Raičević

THE ROLE OF QUANTITY IN THE APPROXIMATION OF LITERAL LANGUAGE IN SPEAKERS FROM THE PRISREN-TIMOK DIALECT

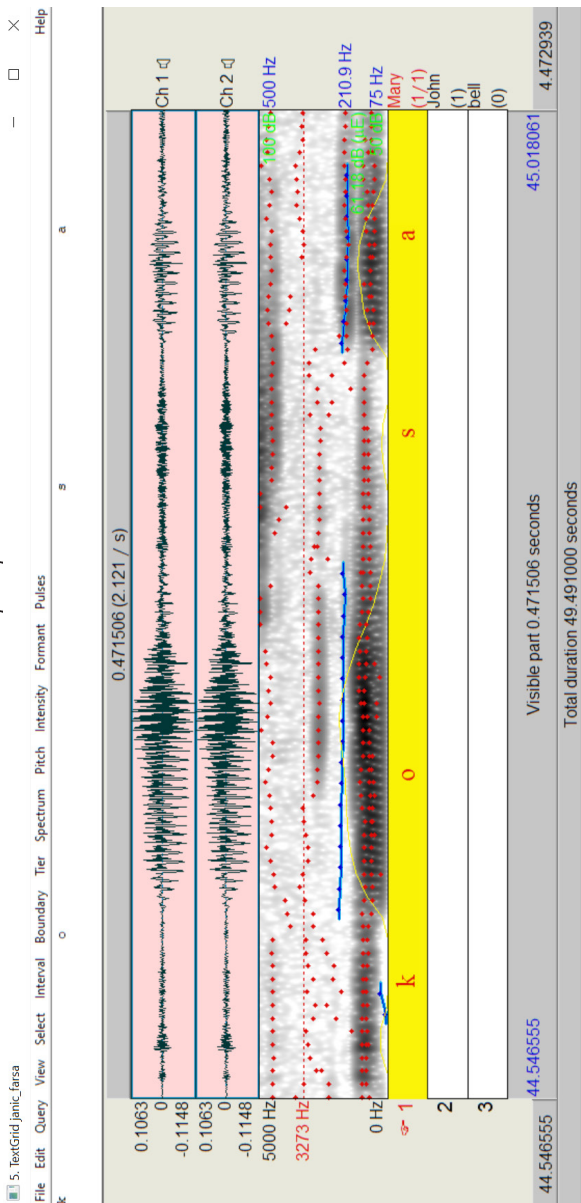
Summary

The main goal of the research is to analyze the realizations of accents in words that have one of four accents in the production of educated speakers based on acoustic analysis of duration, pitch and intensity. The research is limited to urban speakers of the Prizren-Timok area and its largest punk, the city of Nis. On the basis of the obtained values, average values were calculated for each respondent and for the total population surveyed, which, compared to the previous results, show that quantity plays a very important role in approaching literary language. In a research based on experimental phonetic methods, the values of duration, tone and intensity of stressed and unstressed vowels of two-syllable words, which took the media position in the sentences, were measured in a young population's speech (PRAAT, version 6.0.14, BOERSMA & WEENICK 2016). Measured values subjected to statistical analysis (SPSS, 20.00).

Key words: Prizren-Timok dialect, accent, acoustic analysis, duration.

Прилози

Слика 2. Пример /коса/

Слика 3. Пример /фарса/

